

Lapsen oikeudet sijaishuollossa

Ilari Korkala

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutus
Sosionomi

2019

Sosiaalialan koulutus
Monimuoto
Sosionomi

Tekijä	Ilari Korkala	Vuosi	2019
Ohjaaja(t)	Halttunen Sari Helavirta Susanna		
Toimeksiantaja	Oulujoen Perhekoti Oy		
Työn nimi	Lapsen oikeudet sijaishuollossa		
Sivu- ja liitesivumäärä	31 + 6		

Opinnäytetyöni on tehty toiminnallisena työnä ja tuotoksena valmistin esitteen. Esite on tarkoitettu Oulujoen Perhekodilla sijaitsevaan Törmälän yksikköön uudelle nuorelle, mutta myös henkilökunnan tueksi.

Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä nuorten tietämystä lakiin kirjatusta lasten oikeuksista sekä YK:n lasten oikeuksien sopimuksesta. Lisäksi esitteessä kerrotaan perhekodin säännöt. Esite sisältää Törmälän yksikön säännöt, lasten oikeudet sijaishuollossa, sekä 10 kohtaa lasten oikeuksien sopimuksesta, jotka perhekodilla sijoituksessa olevat nuoret ovat valinneet.

Tavoitteenani oli luoda esitteestä tiivis tietopaketti, joka annettaisiin aina uudelle perhekodille tulevalle nuorelle. Esitteen merkittävin tavoite oli lisätä nuorten tietämystä lakiin kirjatusta oikeuksistaan, jotta nuoret voisivat itsekkin valvoa heihin kohdistuvien oikeanlaisten menettelytapojen toteutumista. Esite on luovutettu sähköisessä muodossa Oulujoen Perhekodin käyttöön.

Teoriaosuudessa käsiteltävät aiheet liittyvät keskeisesti lastensuojeluun. Aiheet käsittelevät sijaishuoltoa ja sen tuomaa elämänmuutosta. Lisäksi teoriaosuudessa käsitellään omina päälukuinaan lapsen oikeuksia sijaishuollossa, lapsen osallisuutta sekä esittelen lyhyesti Oulujoen Perhekodin toimintaa.

Avainsanat   Sijaishuolto, huostaanotto, lapsen oikeudet sijashuollossa, osallisuus.

Social services
Bachelor of social services
Multi-modal teaching
of social services

Author	Ilari Korkala	Year	2019
Supervisor	Halttunen Sari Helavirta Susanna		
Commissioned by	Oulujoen Perhekoti Oy		
Subject of thesis	Children rights on foster care		
Number of pages	31 + 6		

This thesis was conducted as functional study and main goal was to produce guide booklet. Guide booklet is made for young children which live in unit Tormälä, but also to support staff in foster care.

Aim of this thesis is to increase children's knowledge about their rights which is written in law and in united nations convention about children rights. Besides this guide booklet tells rules of children's home. A guide booklet includes rules of unit Törmälä, children's rights on foster care and 10 different parts in united nations convention of the rights of children, which were picked up by three children living in Oulujoen Perhekoti.

Guidle booklet goal was producing short packet of information, which is given to new children's when they come to foster care. Most important goal on this guide booklet is to increase children knowledge about their rights which is written in law so children in foster care can also make sure that everyone follows the law. A guide booklet was handed out to community of Oulujoen Perhekoti in electronic form.

Theoretical part covers the main subjects from child protection. Main subjects are substitute care and how it effects on children. Other main chapters cover children right's on substitute care, participation of children and Oulujoen perhekoti short presentation.

Key words Foster care, taking into care, children's rights on foster care, participation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	6
2 TYÖN TAVOITE JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	8
2.1 Huostaanotto	9
2.2 Sijaishuolto	11
3 LAPSEN OIKEUDET	13
3.1 Yleiset lasten oikeudet	13
3.2 Lasten oikeudet sijaishuollossa.....	13
3.3 Osallisuus.....	19
4 ESITTEEN TOTEUTUS.....	22
4.1 Esitteen tarve	22
4.2 Opinnäytetyön toteutus	23
4.3 Valmis tuote.....	26
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	27
5.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	29
LÄHTEET.....	32
LIITTEET	34

ALKUSANAT

Kiitos ohjaaville opettajille Susanna Helavirralle ja Sarita Halttuselle hyvästä ohjauksesta. Erityiskiitos Susanna Helavirralle positiivisesta ja innostuneesta asenteesta valitsemaani aihetta kohtaan. Kiitos myös esitteen tekemiseen hyvällä asenteella osallistuneille nuorille.

1 JOHDANTO

Olen työskennellyt lastensuojelun parissa kahdeksan vuotta. Työvuosien aikana olen päässyt tutustumaan todella moniin sijaishuollossa oleviin lapsiin ja nuoriin. Lapset ja nuoret ovat olleet hyvin erilaisista perheistä ja kulttuureista. Havaintoni on, että lapset eivät välttämättä useidenkaan sijoitusten ja sijoituspaikkamuutosten jälkeen tiedä lakiin kirjatusta oikeuksistaan. Lapset saattavat tietää joitakin lastensuojelulakiin kirjattuja oikeuksiaan, kuten esimerkiksi yhteydenpidon sosiaalityöntekijään ja hänelle läheisiin ihmisiin mm. puhelimitse. Tämä johtuu näkemykseni mukaan siitä, että sosiaalityöntekijät ottavat asian usein esille nuoria tavatessaan. Oman kokemukseni mukaan tietämys on kuitenkin usein hyvin puutteellista. Lapset saavat tietoa oikeuksistaan perhekodissa työskenteleviltä aikuisilta, sosiaalityöntekijältä ja vanhemmiltaan.

Kaikilla lapsilla on samat ihmisoikeudet riippumatta siitä, onko lapsi lastensuojelun piirissä vai ei. Sijaishuollossa olevalla lapsella on lähtökohtaisesti kaikki samat perusoikeudet, kuin muillakin lapsilla. Joskus perusoikeuksia saatetaan joutua kuitenkin rajoittamaan erillisillä rajoitustoimenpiteillä, joista tulee aina tehdä rajoittamispäätös. Perusoikeuksiin puuttuvilla rajoitustoimenpiteillä tulee kuitenkin olla aina vahvat perustelut. Perusoikeuksien lisäksi lapsella on sijaishuollon aikana erityisiä oikeuksia. Lastensuojelulain mukaan näitä ovat esimerkiksi oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja tarpeita vastaavaan sijaishuoltopaikkaan. Lisäksi lapsella on oikeus tavata omaa sosiaalityöntekijää ja hänelle tärkeitä läheisiä ihmisiä, oikeus saada tietoa omasta tilanteestaan ja oikeus saada käyttövaroja. (Lastensuojelun käsikirja 2019.)

Opinnäytetyöni on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä ja lopputuotoksena tein esitteen Oulujoen perhekodilla asuville ja sinne saapuville nuorille. Työskentelen itse kyseisessä perhekodissa ja koin, että esitteestä voisi olla hyötyä sekä nuorille että henkilökunnalle. Esitteestä käy ilmi nuorten tärkeimmät oikeudet yleisesti. Lisäksi esitteessä kerrotaan lasten oikeuksista sijaishuollossa sekä perhekodin säännöt. Esite on siis tarkoitettu uudelle nuorelle, mutta myös henkilökunnan tueksi.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsittelen huostaanottoa, sijaishuoltoa ja huostaanoton seurauksena tapahtuvaa elämänmuutosta sekä osallisuutta. Lisäksi käsittelen lasten oikeuksia yleisesti sekä lasten oikeuksia sijaishuollossa. Lasten oikeuksien tarkastelu on rajattu YK:n lasten oikeuksien sopimukseen, lastensuojelulakiin, perustuslakiin ja lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Teoriaosuudessa lasten oikeuksia on tarkasteltu lain näkökulmasta. Viime aikoina mediassa on ollut esillä eri sijaishuoltoyksikköjen vääränlaiset menettelytavat, jotka ovat rajoittaneet sijaishuollossa olevien lasten oikeuksien toteutumista. Opinnäytetyön teoriaosuudessa olen tarkastellut kirjallisuuden kautta

Osallisuutta korostetaan sosiaalityön kentällä sijaishuollossa lasten ja perheiden kanssa työskenneltäessä. Lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistaminen on yksi avain vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämiseksi. Eri osapuolten tulee voida kokea ja luottaa siihen, että jokainen tulee kuulluksi omana itsenään ja pääsee tuomaan näkemyksensä käsiteltävään asiaan. Tällöin syntyy osallisuuden kokemus käsiteltävässä lastensuojeluasiassa. (Lastensuojelun laatusuositus 2014 18.) Osallisuus on yksi lapsen oikeus, mutta olen halunnut käsitellä sitä työssäni hieman enemmän, koska se korostuu mielestäni erityisen voimakkaasti lastensuojelun kentällä.

”Sosiaalihuollon ammattihenkilö on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan sekä perehtymään ammattitoimintaansa koskeviin säännöksiin ja määräyksiin.” (817/2015 1:5§) Nuorten tietämyksen lisääminen on yksi työn tavoite. Lisäksi koko työyhteisön osaamisen ja tietämyksen lisääminen sekä kehittäminen on myös yksi työn tavoitteista. Jokaisella sijaishuollossa työskentelevällä ammattilaisella tulisi olla selkeä käsitys lasten oikeuksista sijaishuollossa ja huolehtia työssään niiden toteutumisesta. Aikuisten tulisi tuoda lasten oikeuksia lapsen tietoon ymmärrettävästi ja saada lapset ja nuoret kiinnostumaan oikeuksistaan. Esite voisikin toimia mainiosti alkusysäyksenä aikuisen ja lapsen väliselle vuoropuhelulle lasten oikeuksista.

2 TYÖN TAVOITE JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Ajatus nuorten oikeuksista on pyörinyt mielessäni pitkään. Pohtiessani syksyllä 2018 opinnäytetyön mahdollista aihetta mieleeni tuli ajatus esitteestä, joka annettaisiin aina perhekotiin tulevalle uudelle nuorelle. Esitteestä selviäisi uuden nuoren tärkeimmät oikeudet. Asiasta keskusteltiin työpaikallani yhdessä esimiesten kanssa ja ehdotus sai kannatusta. Ajatus pyöri mielessä loppuvuoteen 2018, jolloin pidimme ohjaavien opettajien kanssa aiheen tiimoilta palaverin skypen välityksellä. Palaverissa lisättiin idea nuorten mukaan ottamisesta osaksi esitteen tekemistä. Aiheen valitsemiseen vaikutti myös oman ja työyhteisön ammatillisuuden kehittäminen. Aihe on erittäin tärkeä, koska lasten ja erityisesti lapsista huolehtivien aikuisten tulisi olla perillä lasten oikeuksien sopimuksesta ja lasten oikeuksista sijaishuollossa.

Opinnäytetyössä tavoitteenani onkin lisätä nuorten tietämystä lasten oikeuksien sopimuksesta, lasten oikeuksista lastensuojelussa ja perhekodein säännöistä. Esitteen tarkoituksena ja tavoitteena on lisätä nuoren tietämystä häntä koskettavista lakeista kirjatuista oikeuksista sekä helpottaa nuoren ”kotiutumista” perhekodeille. Esitteen tavoitteena on myös lisätä läpinäkyvyyttä ja näin olla lisäämässä luottamusta lapsen ja aikuisen välille. Esitteen tekemisessä on ollut mukana kolme vapaaehtoista, esitteen luomiseen mukaan halunnutta nuorta. Tavoitteena oli luoda esite, jossa nuorten ääni tulisi myös näkyväksi. Taustalla nuorten mukaan pyytämiseksi oli myös heidän osallistamisensa esitteen tekemiseen ja näin luoda nuorille syvempää osallisuuden kokemusta. Tavoitteenani oli myös kehittää omaa ja työyhteisön ammatillista osaamista lasten oikeuksien tietämyksen vahvistamisen kautta. Työyhteisön tietämys lasten oikeuksien sopimuksesta ja lasten oikeuksista sijaishuollossa antavat työn tekemiselle parempia edellytyksiä, jonka ansiosta työn laatu paranee. Henkilöstön tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsilla on hyvä ja turvallinen ympäristö varttua kohti vastuullista aikuisuutta ja tätä osaltaan opinnäytetyö edistää. Itselläni kuin myös henkilöstöllä on omalta osaltaan huolehdittava siitä, että lapsi saa tietoa oikeuksistaan ja niiden toteutumisesta.

Oulujoen Perhekoti on vuonna 2000 perustettu yksityinen lastensuojelulaitos, joka tarjoaa ympärivuorokautisia palveluita huostaanotetuille ja avohuollon tukitoimena sijoitetuille lapsille ja nuorille. Oulujoen Perhekodin tavoitteena on antaa nuorelle mahdollisuus kasvaa kohti aikuisuutta turvallisessa, välittävässä ja virikkeitä antavassa kodinomaisessa kasvuympäristössä. Arjen rutiinit, koulunkäynti ja vapaa-ajan harrastukset ovat terveen psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen kehityksen alulle saattajia. Yhteistyö perheen ja sijoittavan kunnan sosiaalitoimen kanssa on perhekodin työn lähtökohtana. Tärkeä osa perhekodin arkea on tiivis yhteydenpito puhelimitse ja postitse lapsen perheen ja sosiaalitoimen kanssa. Perheenjäsenillä on myös mahdollisuus vieraila perhekodilla yöpymällä vieraiden käyttöön tarkoitettussa mökissä.

Oulujoen Perhekoti sijaitsee Muhoksella, noin 45 kilometrin päässä Oulusta. Toiminta on jaettu kolmeen eri yksikköön. Törmälän yksikössä lapset ovat iältään 12-16 vuotiaita. Mattilan yksikkö on hieman vanhemmille nuorille, jotka ovat pääasiassa 16-17 vuotiaita. Yksikössä keskitytään painotetusti nuoruuden ja itsenäistymisen haasteisiin. Arkipäivän askareiden ja omien asioiden opetteluun kautta lasta tuetaan kohti itsenäisyyttä. Pääskyntien yksikkö tarjoaa tuki- ja jälkihuollon asumista Muhoksen keskustassa. Yleensä ammatilliseen koulutuksen aloittaminen Muhoksella luo tarpeen muuttaa jälkihuollon sekä tukiasumisen yksikköön. Yksikön tavoitteena on saattaa nuori itsenäiseen elämään ja tavoitteena on omillaan toimeentuleva aikuisuus oman sosiaalisen verkostonsa avulla. (Oulujoen Perhekoti 2018.)

2.1 Huostaanotto

Huostaanotto ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen on päätöksenä yksi merkittävin ja pitkäkestoisin lapsen ja perheen elämää koskeva oikeudellinen päätös. Huostaanotossa puututaan perhe-elämän suojaan, joka on lapsen sekä vanhempien perusoikeus. Käytännössä huostaanotto tarkoittaa useimmiten lapsen fyysistä erottamista biologisista vanhemmistaan. Myös lapsen hoito, kasvatusta ja muuta huolenpitoa koskeva päätöksentekovalta siirtyy julkiselle vallalle. Huostaanotto tulee olla viimesijainen toimenpide, kun muut keinot eivät auta tai ole mahdollisia. (Toivonen. 2017. 15-17.) Vuonna 2017 lastensuojeluilmoituksia tehtiin 76 116. Kiireellisesti lapsia sijoitettiin 4 081. Kasvua oli vuoteen 2016 15%. Huostassa

olleiden lapsien määrä pysyi vakaana ja oli vuonna 2017 yhteensä 10 526. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Huostaanotto tulee aina olla perusteltu ja tiettyjen edellytysten tulee täytyä. Perusteet huostaanotolle on jaettu lastensuojelulaissa kahteen ryhmään: lapsen oma käytös ja lapsen kasvuolosuhteiden puutteet. Lapsen kasvun ja kehityksen vakavasti vaarantuessa huolenpidon puutteen tai kasvuolosuhteiden takia lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto. Lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuminen ja vakava uhka voi johtua muistakin kasvuolosuhteista kuin pelkästään kodin oloista. Toinen peruste huostaanotolle voi olla nuoren oma käytös, joka vaarantaa vakavasti hänen terveyttään ja kehitystään. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja kehityksen vaarantaminen voi näyttäytyä esimerkiksi nuoren päihteiden käytöllä, muun kuin vähäiseksi luokiteltavan rikoksen tekemisellä tai muulla tavoin niihin rinnastettavan teon tekemisellä. Jos toisen huostaanoton edellytys täyttyy ja avo- huollon tukitoimet eivät ole sopivia, mahdollisia tai riittäviä, sekä todetaan sijais- huollon olevan lapsen edun mukaisia, lapsi voidaan ottaa huostaan. (Saastamoinen 2010, 22-24.) Huostaanotto on vain yksi lastensuojelun toimenpiteistä, mutta näkyvin suuremmalle yleisölle. Huostaanotto on vakava oikeusturvakysymys lap- sen, hänen perheensä, mutta myös työntekijöiden kannalta. (Taskinen 2010, 84.) Huostaanoton päätöksenteko valmistellaan kahden työntekijän parityönä ja pää- vastuussa on lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Toinen työntekijä voi olla sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on riittävä asiantuntemus ja joka on pereh- tynyt riittävästi lastensuojeluun. Valmistelutyössä mukana tulee olla tukena myös oikeudellista ja mahdollisesti muuta asiantuntemusta. Lapsen mielipide on selvi- tettävä ja hänelle tulee varata mahdollisuus tulla kuulluksi ennen huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoa. Lapsen lisäksi huoltajaa, vanhempia tai henkilöä kenen hoidossa lapsi on ollut, tulee kuulla ennen huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoa. Kuuleminen voidaan joissakin tapauksissa jättää tekemättä. Kuule- minen voidaan jättää tekemättä, jos kuultava ja lapsi eivät ole pitäneet yhteyttä ja voidaan olettaa, ettei se ole tarpeen asian selvittämiseksi. Lisäksi jos kuultavan asuin- tai olinpaikkaa ei kohtuullisilla toimenpiteillä saada selvitettyä tai jos kuu- lemisesta saattaa aiheutua vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle tai turvallisuudelle kuuleminen voidaan jättää tekemättä. Kuuleminen voidaan jättää myös te- kemättä, jos se on lapsen edun toteutumisen kannalta välttämätöntä. Kuulluksi

tuleminen on turvattu perustuslain oikeussuojatakeella, joten sen sivuttamiselle tulee sen perusteella olla painavat perusteet. (Saastamoinen 2010, 24-25.)

Suomessa ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan 1.1.1937. Laissa luotiin huostaanottosäännöstö, joka mahdollisti vanhempien vallan ja perheen autonomian syrjäyttämisen lapsen hyvinvoinnin vaarantuessa. Lakia kuitenkin pidettiin jo voimaantullessaan osittain vanhentuneena ja oikeusturvan kannalta ongelmallisena. Uuden lastensuojelulain valmistuminen kesti aina vuoteen 1984, jolloin todettiin, ettei aiemmassa lastensuojelulaissa lasten ja nuorten tarpeisiin kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Lasten asemaa verrattiinkin naisten aiempaan yhteiskunnalliseen ja oikeudelliseen asemaan. Uusi lastensuojelulaki oli aiempaa merkittävästi lapsilähtöisempi ja koko lastensuojelutyö rakennettiin lapsen tarpeista lähtien. Ajan mittaan vuoden 1983 lastensuojelulakiin ja muihin lastensuojeluun liittyviin lakeihin tehtiin useita muutoksia ja osittaisuudistuksia. Voimassa oleva lastensuojelulakiuudistus toteutettiin kahdessa vaiheessa. Ensin uudistettiin kiireellisenä pidetyt lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa ja sen rajoittamista sijaishuollossa koskevat säännökset sekä lastensuojelun laitoshoidtoa koskevat säännökset, jotka tulivat voimaan 1.11.2006. Myöhemmin ne siirrettiin asiallisesti muuttumattomina uuteen lastensuojelulakiin. Vuoden 1983 lain keskeiset lapsen etua ja osallisuutta koskevat lait oli kestänyt hallituksen esityksen mukaan hyvin aikaa, joten niiden osalta selkeytettiin ja täsmennettiin lähinnä sanamuotoja. (Toivonen 2017. 35-38.)

2.2 Sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83§:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon järjestämistä kodin ulkopuolelle. (Lastensuojelun käsikirja 2019). Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna vuoden 2017 aikana yhteensä 17 956 lasta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Huostaanotto tai sijaishuoltoa koskevan asian ollessa käsittelyssä hallinto-oikeudessa, voi asiaa käsittelevä tuomioistuin omasta aloitteestaan, lapsen, vanhempien tai huoltajan vaatimuksesta antaa väliaikaisen määräyksen lapsen olinpaikasta ja siitä, miten lapsen hoito ja kasvatusta on asian tuomioistuinkäsittelyn aikana järjestettävä. Väliaikainen määräys on voimassa,

kunnes hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus antaa päätöksen huostaanottoasiassa, hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus peruuttaa väliaikaisen määräyksen tai muuttaa sitä; tai väliaikaisen määräyksen aikana toteutetaan lapsen kiireellistä sijoitusta koskeva päätös. (Lastensuojelulaki 417/2007 14:83§). Kunnan on huolehdittava, että lapselle valikoidaan sellainen sijaishuoltopaikka, joka vastaa lapsen tarpeita parhaiten ja lapsen tarpeenmukainen hoito ja huolenpito voidaan järjestää (Saastamoinen 2010, 7). Kodin ulkopuolelle voidaan sijoittaa eri päätöksillä, joita ovat: huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskeva päätös, kiireellinen sijoituspäätös ja kiireellisen sijoituksen jatkamispäätös sekä hallinto-oikeuden väliaikainen päätös. (Saastamoinen 2010, 22.)

Lastensuojelutyö avohuollossa ja laitoksessa on vaativaa asiantuntija- ja ihmishuollettavuutta. Asiakkailta on usein useita päällekkäisiä ongelmia verrattuna moniin muihin sosiaali- ja terveysalan töihin. Työntekijät joutuvat kohtaavat ohjaajina tilanteita, jotka voivat olla haastavia ja joihin on vaikea valmistautua etukäteen. Alan koulutuksesta saa valmiudet ja teoreettisen tiedon työhön, mutta monet tutkimukset ovat osoittaneet tutkimustiedon ja teoreettisen tiedon olevan vaikeaa soveltaa työhön ja sen vaihtuviin tilanteisiin. Tekstissä ehdotetaan uudenlaista käytäntöasiantuntemusta, joka rakentuu tilanteissa ja yhteisön keskusteleavassa tiedonmuodostuksessa. Tähän tulee limittyä teoreettinen ja tutkimuksellinen tieto. Tämä vaatii työntekijöiltä motivaatiota oppia ja kehittää niin itseään kuin työtään. (Sudenlahti, J & Uusitalo, I 2018, 35.) Merkittävällä osalla sijoitettavista nuorista on mielenterveyden ongelmia. Näitä ovat masentuneisuus, itsetunto-ongelmat, uhmaa, oppositionaalisuutta ja muita käytöshäiriön merkkejä kuten valehtelua, varastelua, omaisuuden tuhoamista, karkailua ja ilkivaltaa. Tekstissä todetaankin, että on hyvä muistaa monen lapsen oireen olevan seurausta sopeutumisyrittämisestä poikkeavaan ympäristöön. Lapsi on saattanut vääränlaisella käytöksellään saada siedettävän turvallisuuden tunteen epäedullisissa olosuhteissa vaikkapa kotona, mutta käytös ei toimi ollenkaan kodin ulkopuolella. Lapsi saattaa joutua toistuvasti törmäyskurssille toisten lasten ja aikuisten kanssa. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 151.)

3 LAPSEN OIKEUDET

3.1 Yleiset lasten oikeudet

Suomessa on säädetty perustuslailla ihmisille turvatut oikeudet. Perusoikeudet sisältyvät suomen perustuslain toiseen lukuun. Kaikilla alaikäisillä lapsilla on lähtökohtaisesti samat oikeudet kuin aikuisillakin. (Saastamoinen 2010, 151). Lasten oikeuksista on säädetty YK:N lastenoikeuksien sopimuksessa. Sopimuksen yleisperiaatteina on lapsen etu, lapsen oikeus saada näkemykset huomioon otetuiksi, syrjinnän kieltä ja lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. (Lasten oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto 2019.) Lasten oikeuksien sopimus tähdentää ihmisarvoa sekä perheen ja yhteiskunnan vastavuoroisia suhteita lasten oikeuksien toteutumisessa. Oikeuksien kohdealueet kattavat lapsen kaikkinaisen huolenpidon ja suojelun sekä osallisuuden. Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin YK:ssa vuonna 1989 ja Suomi sitoutui sopimuksen noudattamiseen vuonna 1991. Sopimus velvoittaa valtiota ja kuntia sekä vanhempia ja muita aikuisia. Lapsen oikeuksien sopimus tähtää lapsen kaikkinaisen ihmisarvon vahvistamiseen ja erityisen suojelun varmistamiseen vaikeimmassa asemassa oleville lapsille. Lasten oikeuksien sopimuksessa on määritelty alaikäisen lapsen kansalaisoikeudet, taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet. (Bardy 2009, 62.) Lasten oikeuksien sopimuksessa ensimmäiset 41 artiklaa ovat sopimuksen ydin ja käsittelee sisällöllisiä oikeuksia. Artiklat 42-45 sisältävät määräyksiä YK:n lapsen oikeuksien komiteasta, sen tehtävistä ja menettelytavoista sekä sopimusvaltioiden raportointivelvollisuudesta. (Lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto 2019.) Perustuslain 2.luvussa säädetään perusoikeuksista, jotka ovat myös lapsilla. Perusoikeuksia on muun muassa yhdenvertaisuus, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, uskonnon ja omantunnon vapaus, sananvapaus ja julkisuus sekä sivistykselliset oikeudet. (Suomen perustuslaki 1999/731.)

3.2 Lasten oikeudet sijaishuollossa

Lapsen oikeudet sijaishuollossa on kirjattu lastensuojelulakiin. Lastensuojelun käsikirjassa jaotellaan lapsen oikeudet sijaishuollossa seuraavasti: lapsen oikeus tavata läheisiään, lapsen oikeus saada tietoa ja tavata sosiaalityöntekijä, lapsen

käyttövarat sijaishuollon aikana, lapsen vahingonkorvausvastuu sijaishuollossa, lapsen oikeus palveluihin ja lapsilähtöisyys sosiaalityössä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus hänelle tärkeisiin, turvallisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin. Lapsella on oikeus tavata hänelle tärkeitä ihmisiä, joita voivat olla vanhemmat, isovanhemmat, sisarukset tai kaverit. Yhteydenpito voi olla puhelimen, vierailujen, sähköpostin tai kirjeiden välityksellä. (Lastensuojelulaki 2007/417 54:1§.) Lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa tulisi tukea aina, kun se on suinkin mahdollista. Vaikka lapsi ei voisikaan palata kotiin on hänen kehityksensä ja psyykkisen kasvun kannalta tärkeää yhteydenpito biologisten vanhempien kanssa. (Sinkkonen 2008, 164.)

Sijoittavan kunnan ja sijaishuoltoapaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänelle tärkeiden ihmisten välistä yhteydenpitoa. Tämä tarkoittaa sitä, että sijoituskunnan on tarvittaessa tuettava perhettä taloudellisesti yhteydenpidon mahdollistamiseksi. Taloudellinen tilanne ei voi olla esteenä tapaamiselle ja yhteydenpidolle sijoituksen aikana. (lastensuojelulaki 2007/417 54:2§.) Sijaishuoltoapaikka on järjestettävä niin, ettei etäisyys ole esteenä yhteydenpidolle läheistensä kanssa. (Lastensuojelulaki 2007/417 50§).

Lapsella on oikeus saada sijaishuollossa tietoa omasta tilanteestaan ja mahdollisuus tavata hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää kahden kesken. Tällä mahdollistetaan luottamuksellinen keskustelu lapsen omista ja sijaishuoltoapaikkaan liittyvistä asioista. Työntekijä saa keskusteluista tietoa ja voi valvoa lapsen edun toteutumisen. (Lastensuojelulaki 2007/417 53§.) Lapselle on kerrottava iän ja kehitystason mukaisesti miksi on otettu huostaan ja selostettava ne toimenpiteet mihin on ryhdytty ja mihin aiotaan ryhtyä. Lapselle on kerrottava syyt ja perustelut, jotka ovat johtaneet sijoitukseen. Tämä on tehtävä hienovaraisesti ja lapsen ikä huomioiden. Selvitystä annettaessa on huolehdittava, ettei lapsen luottamus ja kiintymys omiin vanhempiin ei horju. (Lastensuojelulaki 2007/417 53:1§.)

Lapselle maksettavista käyttövaroista säädetään lastensuojelulaissa tarkasti. Alle 15-vuotiaalle lapselle on maksettava käyttövaroja, kuin hänen yksilöllinen

tarpeensa vaatii. Yli 15 vuotiaalle lapselle tai nuorelle maksetaan kolmasosa voimassaolevan elatustuen määrästä. Vuonna 2019 elatustuki täysimääräisenä on 158,74€ eli nuorelle on maksettava käyttövaroina 52,91€/kk. Varat eivät ole tarkoitettu kattamaan lapsen koulunkäyntiä, harrastuksia tai sellaisia hygieniatarvikkeita, joiden katsotaan kuuluvan osaksi laitoshuoltoa tai perhehoitoa. Sijaishuoltopaikan tulee pitää kirjaa lapselle maksetuista käyttövaroista ja lähetettävä vuosittain ne tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (Lastensuojelun käsikirja 2019.)

Myös alle 18 vuotias lapsi voi olla korvausvelvollinen, jos tahallaan tai tuottamuksellisesti tuottaa toiselle vahingon. Korvauksen suuruuteen vaikuttaa alaikäisen lapsen ikä, kehitystaso, teon laatu, vahingon aiheuttajan ja vahingosta kärsineen varallisuusolot sekä mikä muihin olosuhteisiin harkitaan kohtuulliseksi. (1974/412 2§1-2.) Sijaishuollossa oleva lapsi on oikeutettu saamaan sijoituskunnasta tarvittavat hoitoon ja huoltoon liittyvät palvelut. Tällaisia ovat terveydenhuollon ja erityissairaanhoidon palvelut, koulupalvelut ja muut nuoren tarvitsemat palvelut. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on säädetty seuraavaa. Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata erityisesti lapsen ja vanhempien läheiset ja myönteiset ihmissuhteet. Myös muita läheisiä ihmissuhteita on vaalittava. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito. On pyrittävä turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaavaan koulutukseen. Lasta tulee suojella kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lapsen tulee saada kasvatuksessa ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen kasvua ja itsenäistymistä vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019 1:1§.)

Joissakin tilanteissa sijaishuollossa olevalle lapselle saatetaan joutua tekemään rajoitustoimenpiteitä, jotka puuttuvat ihmisen perusoikeuksiin ja itsemääräämisoikeuteen. Tällaisia päätöksiä ovat muun muassa liikkumavapauden rajoittaminen ja yhteydenpidon rajoittaminen. Edellytyksenä yhteydenpidon rajoittamiselle on, että yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteutumisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä tai yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle; tai rajoittaminen on välttämätöntä perheen, perhekodin tai laitosten muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi. Myös silloin kun yli 12 vuotias lapsi vastustaa yhteydenpitoa tai myös alle 12 vuotias, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Lastensuojelulaki 2007/417 11:62§.)

Sijaishuollon valvontaa toteuttaa lapsen sijoittanut kunta sekä aluehallintovirasto. Aluehallintoviraston tehtävänä on myös seurata lastensuojelulaitoksen toimintaa erityisesti valvottava lastensuojelulain 11 luvun nojalla tapahtuvaa rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Aluehallintovirasto voi valvontaa toteuttaessaan varata lapselle tilaisuuden luottamukselliseen keskusteluun aluehallintoviraston edustajan kanssa. (Lastensuojelulaki 2007/417, 79-80§.) Aluehallintoviraston valvonta voi kohdistua viranhaltijan päätöksenteon lainmukaisuuteen, palvelujen riittävään saatavuuteen ja palvelujen toteuttamiseen liittyvään menettelyyn ja kohteluun. (Lastensuojelun käsikirja 2019.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tehtäväksi on annettu lapsen osallisuutta ja kuulemista koskeva laaja kehittämishanke. Tavoitteena on sijoitettujen lasten kuulemiselle pysyvä rakenne, jonka ansiosta pystyttäisiin puuttumaan välittömästi lapsen arjen olosuhteisiin, jos kuulemisen yhteydessä nousee esiin epäkohtia. Lisäksi aluehallintovirastoille osoitetaan lisärahoitusta uusien valvojien palkkaamiseen. (Saarikko 2018.)

Esa Livonen käsittelee artikkelissaan yleisesti lasten oikeuksien toteutumista Suomessa. Aluksi hän toteaa tapahtuneen paljon hyvää lasten oikeuksien sopimuksen käyttöönoton jälkeen muun muassa lasten kuolleisuuden laskun, lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan laskun ja lasten tupakoinnin ja päihteiden käytön laskun. Hän tuo kuitenkin esille huolia, joita digitalisaatio, eriarvoistuminen ja leikkaukset aiheuttavat. Digitalisaatio tuo mahdollisuuksia lasten arkeen, mutta myös uusia haasteita. Haasteita on nettikiusaaminen, nettiriippuvuus tai altistuminen

seksuaaliselle väkivallalle internetissä. Leikkausten kohdistuminen päiväkoteihin, kouluihin ja vapaa-ajan palveluihin näkyvät lasten arjessa. Iivonen toteaa peruskoululaisten oppimistulosten heikentyneen ja koulutustason nousun Suomessa pysähtyneen. Päätösten vaikutukset lapsiin jäävät usein arvioimatta tai arvioinnin tuloksia ei huomioida. Päätöksiä ohjaa Iivosen mukaan lyhyen aikavälin talousnäkökulma, joka heikentää lasten oikeuksien toteutumista. (Iivonen, E 2017.)

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muutoksesta vahvistaisi lapsen oikeutta hyvään kohteluun, huolenpitoon ja kasvatukseen. Esityksen yhtenä tavoitteena on selkeyttää normaalin kasvatuksen ja perusoikeuksiin puuttuvien rajoitusten välistä rajanvetoa. Esityksen tavoite olisi myös tarkentaa ja selkeyttää yleisiä edellytyksiä rajoitustoimenpiteitä tehtäessä. Edellytyksiä rajoitustoimenpiteille ovat välttämättömyys- ja suhteellisuusvaatimus. Tavoitteena on myös parantaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ja huoltajan oikeusturvaa ja valvonnan tehostamista. (HE 237/2018.)

Riitta Laakso on tutkinut huostaanottoa ja muutoksia lasten elämässä kirjassa huostaanotto- lastensuojelun vaativin tehtävä. Laakson haastatteleminen lasten ja nuorten kertomus huostaanoton seurauksena tulleista muutoksista kiinnittyvät pitkälti sijaishuolto paikan ja arjen kuvauksiin sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa. Nuoret ovat tuoneet esiin sitä, mitä tekevät päivittäin, kenen kanssa viettävät aikaa ja siihen millaisia käytäntöjä sijaishuolto paikan arkeen liittyy. Kertomuksia sävyttää vertailu arkeen kotona biologisten vanhempien kanssa ja huostaanoton syihin. Jokaisen lapsen kokemukset ja kertomukset ovat yksilöllisiä. Kertomuksissa lapset tuovat esiin riittävän perhe-elämän, kodin levottomuuden ja väkivallan. Nuoret ovat kertoneet kuitenkin tärkeistä perheen yhteisistä tottumuksista, yhteisestä ajasta ja läheisistä suhteista. Nuoret ovat tutkimuksessa tuoneet esiin heidän omaa käytöstään. Esiin haastatteluissa nousee poissaolot koulusta, kavereiden kanssa kuljeskelu, päihteet ja se, että vanhemmat eivät pärjänneet nuoren kanssa, vanhempien ongelmat ja nuoren yksinäisyys, mutta samalla vanhempien merkitys nuorelle läheisenä. (Laakso, R. 2016. 164-166.)

Sijoituksen seurauksena positiivisia muutoksia tutkimuksessa mukana olleilla nuorilla oli useita. Esiin nousi parantunut huolenpito, uudet kaverit, parantuneet

välit vanhempiin ja oman päihteidenkäytön väheneminen. Nuoret kertovat myös lisääntyneestä huolenpidosta. Huolenpidon käsite on laaja. Parantunut huolenpito tarkoittaa tässä yhteydessä muun muassa aikuisten asettamien rajojen merkitystä lapsen arjessa, kuten vastuun kantamista, oman sairauden hoitamisesta, nukkumaan menosta tai kouluun lähtemisestä. Nuoret yhdistivät huolenpitoon myös lisääntyneen yhdessäolon ja yhdessä toimimisen. Parantuneeseen huolenpitoon liitettiin myös rauhallisuus. Sillä tarkoitetaan tutkimuksen mukaan kasvuympäristön tasaantumista. (Laakso, R. 2016, 164-166.)

Kirjassa huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä nuoret kertovat esimerkkejä negatiivisista muutoksista. Negatiiviset kokemukset liittyivät pääasiassa laitosten joustamattomiin sääntöihin. Nuoret tuovat esiin arjen muuttumisen tarkasti aikataulutetuksi ja säädellyksi. Kirjassa kuvataan tilannetta, jossa nuorta patisteltiin laitoksen henkilökunnan toimesta suihkuun. Nuorella oli atooppinen iho ja äiti puuttui asiaan. Äidin puuttumisen jälkeen nuori sai luvan, että riittää kun käy suihkussa joka toinen päivä. Tilanne kuvastaa nuoren vaikutusmahdollisuuksien kaantumista huostaanoton seurauksena. (Laakso, R. 2016, 169-170.)

Kiusaaminen ja fyysinen väkivalta ei näytä yleiseltä ilmiöltä, eikä kukaan vastajista ole kokenut seksuaalista häirintää huostassa oloaikana Riitta Laakso kertoo tekstissä tekemänsä haastattelun perusteella. Joillakin lapsilla on kuitenkin ollut kiusaamis- ja väkivaltakokemuksia. Kokemukset liittyvät sijaishuoltopaikkaan, kouluun ja vanhempiin. Eräs haastatteluun osallistunut nuori kertoo kokeneensa kiusaamista usean työntekijän taholta. Kiusaaminen on ilmennyt epäasiallisena käytöksenä ja nimittelynä. Toinen nuori kertoo kokeneensa työntekijän käyttäneen fyysistä väkivaltaa. Useammat lapset ovat kertoneet haastattelussa muiden nuorten tekemästä väkivallasta, nimittelystä, hännämisestä ja ärsyttämisestä. Tekstissä todetaankin tilanteiden olevan vakava muistutus siitä, ettei kaltoinkohtelu sijaishuollossa ole pelkästään menneisyyttä viitaten samalla kirjaan Hytönen ym. lastensuojelun epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937-1983. (Enroos ym 2016, 171.) Väkivaltakokemuksia sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa asuvilla lapsilla ja nuorilla on kuitenkin merkittävästi muita useammin. (Fagerlund, Peltola, Kääriäinen, Ellonen & Sariola 2013, 43).

3.3 Osallisuus

Osallisuudessa on kyse konkreettisesta osallistumisesta ja lapsen tosiallisesta kokemuksesta osallisuudesta. Lapsen osallisuutta voidaan ajatella laajemmasta lapsen tunnepohjaisesta kokemuksesta, että hän on mukana vaikuttamassa omaa elämää koskevissa asioissa. Onnistuneimmillaan osallisuus on lapsen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän jatkuvaa vuoropuhelua, eikä ainoastaan hajanaisia ja irtonaisia kuulemistilaisuuksia. Osallisuuden tehtäviä ja tarkoituksia avataan kirjassa ”Lasten haastattelu lastensuojelussa”. Oikeudellisesta näkökulmasta osallisuus oikeuksilla on kolme perustehtävää ja tarkoitusta. Ensimmäisenä tehtävänä on toteuttaa lapsen muodollista oikeutta osallistua, joka tarkoittaa lapsen mielipiteen selvittämistä ja lapsen kuulemista riippumatta siitä, millaisen kokemuksen se lapsessa synnyttää tai millaista tietoa lapsen kuuleminen itse asiassa tuottaa päätöksentekoon. Toinen tärkeä tehtävä on, että lapselle tulisi kokemus viranomaisten toiminnan olevan oikeudenmukaista ja reilua. Lapselle rakentuu toiminnan seurauksena luottamusta aikuisiin ja viranomaisiin. Luottamuksen lisäksi oikeudenmukaisuuskokemuksilla on merkitystä sen kannalta, miten henkilö asennoituu lopputulokseen. Ikäväkin päätös on helpompi hyväksyä, jos on kokemus siitä, että menettely on ollut oikeudenmukaista, on saanut ilmaista oman mielipiteensä ja se on käsittelyn aikana huomioitu. Kolmas tarkoitus osallisuudella on tiedon tuottaminen lastensuojelun toimintaan ja päätöksentekoon. Osallisuuden kokemuksia synnyttävä osallistuminen turvaa myös tätä tavoitetta paremmin kuin muodollinen osallistuminen. (Hyvärinen & Pösö 2018, 76-78.) Osallisuuden merkitys korostuu myös koulumaailmassa. Oppilaan kokemus kouluyhteisöön kuulumisesta sekä opettajan myönteinen tuki edistää osallistumista oppimiseen. ”Tämä ennustaa parempaa koulumenestystä sekä vähäisempää riskiä jättää koulu kesken”. (Reivinen & Vähäkylä 2013, 113.) Osallisuudella on hyvin vähän reunaehtoja. Millaiseen osallisuuteen tähdätään, riippuu siitä, millainen perheen tilanne on, minkä tyyppisiä ja laatuksia ongelmia perheessä on tai minkä ikäinen lapsi on eri ominaisuuksineen. Harvoin ongelmat perheessä kuitenkin rajoittavat lapsen ja vanhempien osallistumista työskenteleeseen. (Bardy 2013, 165.)

Lapsen oikeudesta kertoa mielipiteensä säädetään YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa sekä sosiaalihuollon asiakaslaissa. Lapsi on lastensuojeluasiassa asianomainen iästään riippumatta, jonka johdosta lapsen näkökulma tulee ottaa huomioon, informoitava häntä koskevista toimenpiteistä ja mielipide niistä toimenpiteistä selvitettävä. Lapsen osallisuus on keskeinen periaate lastensuojelussa ja sen vuoksi lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Törrönen 2010, 65.)

Lastensuojelulaissa lapsen osallisuudesta on määritelty lapsen kuulemisesta ja mielipiteen selvittämisestä seuraavaa. Toteutettaessa lastensuojelua on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide. Ne tulee lain mukaan ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja siten, ettei siitä aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten välisille suhteille. Lapsen mielipide ja pääasiallinen sisältö tulee kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007 4:20§.) 12 vuotta täyttäneellä lapsella on puhevalta itseään koskevissa lastensuojeluasioissa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella. (Lastensuojelulaki 417/2007 4:21§). Edunvalvoja voidaan määrätä käyttämään lapsen puhevaltaa joissakin tilanteissa. Sellaisia tilanteita ovat tilanteet, joissa voidaan perustelluin syin olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa tai edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä holhoustoimessa annetussa laissa (422/1999.) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai huoltaja itse. Huoltajan ja sosiaalihuollosta vastaava toimielin ollessa määräämisestä yksimielisiä voi holhousviranomaisena toimiva maistraatti määrätä edunvalvojan. Muutoin edunvalvojan määrää tuomioistuon. (Lastensuojelulaki 417/2007 4:22§.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on lapsen edun toteuttaminen ja avustettava virkansa puolesta lasta puhevallan käytössä. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän on ohjattava lapsi oikeusavun piiriin tai huolehdittava, että lapselle haetaan 22§ tarkoitetuissa tilanteissa edunvalvojaa. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee myös olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitettavan rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomiokäsittelyssä sekä silloin, kun opetuk-

sesta vastaavassa toimielimessä käsitellään oppivelvollisen lapsen koulusta erottamista, jollei sosiaalihuollosta vastaava toimielin totea sen olevan ilmeisen tarpeetonta. Toimielimen tulee ohjata lapsi rikos ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain mukaiseen sovitteluun. (Lastensuojelulaki 417/2007 4:24§.)

Lapsen osallisuutta pyritään parantamaan myös hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta. Esityksessä lapsen osallisuutta pyrittäisiin vahvistamaan rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen osalta. Kirjaamisesta tulisi selvittää miten rajoitustoimenpide on toteutettu, rajoitustoimenpiteen toteuttaja ja mahdolliset muut samanaikaiset rajoitustoimenpiteet. Muuta valvontaa koskevia säännöksiä tarkennettaisiin niin, että aluehallintovirastojen tulisi kuulla lapsia tarkastuskäyntejä tehdessään. (HE 237/2018.)

4 ESITTEEN TOTEUTUS

4.1 Esitteen tarve

Viime aikoina on ollut usein ja voimakkaasti esillä apulaisoikeusasiamiehen tarkastuskäynnit lastensuojelulaitoksiin ympäri maan. Tarkastuskäynneillä on haastateltu yli sataa lasta, jotka ovat kertoneet kokemuksistaan sijaishuollossa. Nuoret ovat kertoneet vaatteiden riisuttamisen olleen erityisen nöyryyttäviä tilanteita. Joissakin laitoksissa on myös rajoitettu lasten liikkumista, niin ettei lapsi saa poistua laitoksen pihapiiriä kauemmaksi tai ulkoiluajan kestävän ainoastaan 15 minuuttia. (Niilola 2018.) Lapsen kuuleminen tapahtuu monessa kohtaa lastensuojelua lapsiasiavaltuutetun mukaan heikosti. Valtion talouden tarkastusviraston tekemä tuloksellisuuskertomus toteaa, että lapsen kuuleminen on kaukana lastensuojelun laatusuosituksen tasosta. Vähimmillään sosiaalityöntekijä tapasi nuoria harvemmin kuin kerran vuodessa ja enimmillään neljä kertaa vuodessa. Huolta heräsi myös rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta ja lapsen kuulemisesta rajoitustoimenpiteitä tehtäessä. Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset tapaavat sosiaalityöntekijäänsä niin harvoin, ettei sosiaalityöntekijän kanssa synny vuoropuhelua rajoitustoimenpiteistä ja niiden syistä. Aluehallintovirastot ovat arvioineet rajoitustoimenpiteiden käytössä ilmenneen epäselvyyksiä ja epäasiallisuuksia. (lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2017, 29-30.)

Esite on suunniteltu Oulujoen Perhekodille Törmälän yksikköön, johon sijoitettu nuori yleensä ensimmäisenä muuttaa. Nuoret ovat iältään 12-16 vuotiaita. Oulujoen Perhekodin perustehtävänä on psykososiaalisesti oireilevien lasten ja nuorten hoito, kasvatus ja opetus yhteistyössä perheen, lähiverkoston sekä eri yhteistyötahojen kanssa. (Oulujoen perhekodin toiminta-ajatus 2018.) Esitteen suunnittelu työpaikalleni alkoi omasta ehdotuksestani. Perhekodilla oli olemassa säännöt ja käytänteet, jotka käytiin uuden nuoren kanssa aina läpi saapuessaan perhekodille. Olin pitkään pohtinut lasten oikeuksia ja nuorten tietämystä niistä. Halusinkin saada viestiä nuorille siitä, mitä oikeuksia heillä on. Ajatus sai kannatusta työpaikallani ja siitä idea lähti etenemään. Esitteen ajankohtaisuus korostui myös apulaisoikeusasiamiehen tarkastuskäyntien aikana esiin nousseiden virheellisten menettelytapojen perusteella. On huolehdittava siitä, että sijaishuoltoa toteuttavat yksiköt huolehtivat toimintansa lainmukaisuudesta. Toiminnallisessa

opinnäytetyössä tuote, tapahtuma, opastus tai ohjeistus tehdään aina jollekin ryhmälle, koska tavoitteena on joidenkin ihmisten osallistuminen toimintaan, tapahtumaan tai toiminnan selkeyttäminen oppaan tai ohjeistuksen avulla. (Vilkkä & Airaksinen, 2003, 38.)

4.2 Opinnäytetyön toteutus

Tuotteen tulisi olla yksilöllinen ja persoonallisen näköinen. On pohdittava, millaista huomiota esite valmiissa muodossaan kohderyhmässään herättää. Ensisijaisia kriteereitä on tuotteen muoto, käytettävyys kohderyhmässä, houkuttelevuus, asiasisällön sopivuus kohderyhmässä, selkeys ja johdonmukaisuus. (Vilkkä, H & Airaksinen, T. 2003, 53.)

Aloitin esitteen suunnittelun vuoden 2018 loppupuolella hahmottelemalla mitä tietoa esitteeseen tulisi. Aluksi ajatuksena oli sisällyttää esitteeseen lapsen oikeuksien lisäksi velvollisuudet. Työn edetessä päätin rajata työn pelkästään lasten oikeuksiin. Tavoitteena oli tehdä esite, joka olisi mahdollisimman lyhyt, selkeä ja johdonmukainen. Ensisijaisena tavoitteenani olikin käytettävyys ja asiasisällön sopivuus. Esite on suunniteltu uusille nuorille, joten ajattelin laittaa ensimmäiseen osioon yksikön säännöt. Seuraavaksi esitteessä suunnittelin kerrottavaksi lapsen oikeudet sijaishuollossa ja viimeiseksi nuorten valitsemat YK:n lasten oikeuksien sopimuksen kohdat, jotka olisivat heidän mielestään tärkeää muidenkin nuorten tietää.

Halusin esitteen olevan selkeä, jotta nuori huomaa milloin käsiteltävä asia vaihtuu. Suunnittelinkin esitteen niin, että uusi aihe alkaa aina uudelta sivulta. Tavoitteenani oli tehdä lyhyt ja ytimekäs esite. Päätin rajata YK:n lasten oikeuksien sopimuksen niin, että sopimuksesta kirjataan 10 nuorten valitsemaa artiklaa, koska en nähnyt järkevänä sopimuksen liittämistä esitteeseen kokonaisuudessaan. Päätin lisätä esitteen loppuun osoitteen, josta nuori voi halutessaan käydä tutustumassa sopimukseen kokonaisuudessaan niin halutessaan. Alkuvuosi 2019 meni opinnäytetyön suunnitelman valmistelussa ja kirjallisuuteen perehtymisessä. Kirjallisuutta aiheeseen etsin Oulun kaupunginkirjastosta, Oulun ammattikorkeakoulun kirjastosta, verkosta sekä Ellibs e-kirjastosta.

Helmikuussa aloitin opinnäytetyön teoriaosuuden kirjoittamisen. Samalla suunnittelin alustavasti tulevan esitteen ulkonäköä. Työpaikallani on käytössä mielestäni hyvä sähköinen järjestelmä, johon päätin heti aluksi tallentaa valmiin työn. Järjestelmän hyvä puoli on se, että jokainen ohjaaja voi alustalta tulostaa asiakirjan riippumatta sen hetken työpisteestä. Esite on siis kaikkien helposti saatavilla. Lisäksi esitettä voidaan tarvittaessa helposti muokata ja kehittää sähköisen muodon ansiosta. Ajatuksena on, että esite tulostetaan ja annetaan nuorelle järjestelmästä aina uuden nuoren saapuessa yksikköön. Nuori voi rauhassa tutustua esitteeseen ja jutella ohjaajien kanssa, jos esite herättää kysymyksiä. Maaliskuun alussa haastattelin perhekodin nuoria, jotka voisivat olla innokkaita osallistumaan esitteen tekemiseen. Kerroin nuorille yksityiskohtaisesti millaisesta esitteestä olisi kyse ja minkälaista työskentelypanosta se heiltä vaatisi. Mukaan esitteen tekemiseen valikoitui kolme vapaaehtoista nuorta.

Tulostin lasten oikeuksien sopimuksen ja maaliskuun puolen välin tienoilla tapasin nuoret yksitellen. Tapaamisissa nuoret toivat esiin omia toiveitaan siitä, mitä YK:n lasten oikeuksien sopimuksen kohtia he haluaisivat esitteeseen perehdytyään materiaaliin. Maaliskuun lopussa ensimmäinen versio esitteestä oli valmis ja henkilöstöpalaverissa esittelin alustavan tuotoksen. Pyysin henkilökunnalta suullista palautetta esitteestä ja korjausehdotuksista. Lisäksi pyysin palautetta esitteen suunnittelussa mukana olleilta nuorilta. Maaliskuun lopussa ja huhtikuun alussa muokkasin esitettä saamani palautteen perusteella. Huhtikuun alussa esitettä täytyi muokata vielä uudestaan perhekodin sääntöjen ja toimintaohjeiden osalta. Tämä johtui Uudenmaan viranomaisten ohjaus- ja valvontakäynnin loppuyhteenvedossa saamasta palautteesta.

Esitteen tekemisen aloitin helmikuussa sopimalla aluksi laitoksen johtajan kanssa ajan, jolloin laitoksen säännöt ja käytänteet tarkastettiin ja käytiin läpi. Kun säännöt ja käytänteet oli tarkastettu, liitin ensimmäiseen esitteen tekstiosan raakaversioon mukaan YK:n lasten oikeuksien sopimuksen kokonaisuudessaan, perhekodin päivitetyt säännöt ja käytänteet, sekä lasten oikeudet sijaishuollossa. Tapasin nuoret perhekodilla maaliskuun puolessa välissä. Järjestin tapaamisen toimistossa, jossa on rauhallista perehtyä materiaaliin ja pohtia esitteeseen tulevaa sisältöä. Nuoret tulivat ensimmäisellä kerralla vuorotellen tapaamiseen perehty-

mään lasten oikeuksien sopimuksen materiaaliin. Nuorten perehdyttyä materiaaliin pyysin heitä valitsemaan kohdat lasten oikeuksien sopimuksesta, jotka ovat heidän mielestään tärkeitä ja jotka olisi hyvä saada muidenkin nuorten tietoon. Pyysin nuoria ympyröimään lasten oikeuksien sopimuksesta ne kohdat, jotka haluaisivat esitteeseen. Tapaamisten jälkeen tarkastin nuorten tekemät valinnat. Seitsemässä kohdassa vähintään kaksi nuorta oli valinnut saman artiklan, joten esitteeseen tuli suoraan enemmistön päätöksellä seitsemän nuorten valitsemaa artiklaa lasten oikeuksien sopimuksesta. Loput kolme lasten oikeuksien sopimuksen kohtaa oli tarkoitus päättää yhdessä nuorten kanssa seuraavassa tapaamisessa, josta olimme sopineet edellisellä tapaamisella.

Ajatuksenani oli järjestää nuorten kanssa toinen tapaaminen tarkastettuani, mitä kohtia sopimuksesta nuoret ovat esitteeseen toivoneet ja mistä tulisi vielä yhdessä keskustella ja sopia. Tapaaminen ei onnistunut yllättävien muutosten takia kahden nuoren kanssa, joten esitteen viimeistelyyn osallistui vain yksi nuori. Nuoren kanssa käytiin läpi kohdat, jotka vähintään kaksi nuorta oli valinnut ja esitteeseen tulisi. Lisäksi valittiin esitteeseen vielä kolme kohtaa yhdessä nuoren kanssa, jotka vähintään yksi nuorista oli valinnut aiemmin ensimmäisen tapaamisen aikana. Sisällön lasten oikeuksien sopimuksesta valittuamme ne liitettiin tulevaan esitteeseen omaksi luvukseen. Samoihin aikoihin viimeistellessäni esitteen ulkoasua ja käsiteltävien aiheiden järjestystä perhekodille tehtiin Uudenmaan viranomaisien toimesta valvonta ja ohjauskäynti. Eräs viranomaisista pohdikin, tarvitaanko perhekodilla toimintaohjeita arkeen, jotka suunnitellussa esitteessäkin oli vai tuleeko ne ohjaajien kertomana hiljalleen nuoren opettellessa talon tavoille. Laitoksen esimies päätti keskustelun perusteella, ettei nuoret tarvitse erikseen toimintaohjeita, joten ne otettiin esitteestä kokonaan pois. Tämän takia esitteeseen jäi ainoastaan perhekodin säännöt, lasten oikeudet sijaishuollossa ja lapsen oikeuksien sopimuksen valinnat, jotka nuoret olivat pääasiassa tehneet. Viimeistelyvaiheessa muovasin ulkoasua lisäämällä esitteeseen kuvia perhekodin pihapiiristä ja kokoamalla lehtiön takakanteen osoitteita, joista tietoa lasten oikeuksista voisi hakea. Käsiteltyäni esitteen lopulliseen muotoon toimitin sen laitoksen esimiehelle tarkastettavaksi ja hyväksyttäväksi.

4.3 Valmis tuote

Valmiin esitteen ensimmäiselle sivulle kokosin aluksi kuvia perhekodin pihapiiristä ja nuorten kanssa tehdyistä reissuista. Esitteen aluksi kerroin mitä esite pitää sisällään. Esitteen ensimmäiselle sivulle laitoin lyhyen esittelyn lisäksi perhekodin säännöt. Säännöt käsittelevät muun muassa heräämistä, koulunkäyntiä, fyysisistä koskemattomuutta ja menettelytapoja miten toimitaan, jos nuori toistuvasti rikkoo sääntöjä. Toiselle sivulle kokosin nuoren tärkeimpiä oikeuksia sijaishuollossa. Muokkasin esitteeseen lasten oikeuksia sijaishuollossa ohjaavilta opettajilta saamani palautteen perusteella. Lisäksi tarkensin esitteeseen vielä yhteydenpidosta ja harrastuksista koituvien kustannuksen maksuun liittyen. Lasten oikeuksista sijaishuollossa puhuttaessa sijoittavan kunnan tulee tarvittaessa kustantaa lapsen vanhemmille yhteydenpidosta koituvat kustannukset. Lisäksi sijoittavan kunnan tulee tarvittaessa taloudellisesti tukea sijoitetun lapsen harrastuksesta koituvat kustannukset. Kuitenkin sijoittava kunta ja sijaishuollon palveluita tuottava yritys sopii muun muassa tällaisista asioista sopimuksissaan. Oman kokemukseni mukaan esimerkiksi harrastuksista ja yhteydenpidosta koituvat kustannukset ovatkin usein laitoksen velvollisuus kustantaa. Lasten oikeuksiin sijaishuollossa lisäsin saamani palautteen perusteella enemmän lapsen jokapäiväisessä arjessa näkyviin oikeuksiin, joita ovat esimerkiksi oikeus ymmärrykseen, hellyyteen ja huolenpitoon sekä suojeleminen ruumiilliselta ja henkisesti väkivallalta. Lisäksi lapsella tulisi olla virikkeitä antava kasvuympäristö ja taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Nämä lisäsin nuorelle annettavaan esitteeseen. Kolmannelle sivulle lisäsin nuorten valitseman YK:n lasten oikeuksien sopimuksen kohdat, jotka nuoret olivat esitteeseen valinneet. Esitteen loppuun lisäsin internet osoitteita, joista löytyy lisää tietoa lasten oikeuksista. Niihin nuori voi mennä lisäksi tutustumaan, jos haluaa asian tiimoilta saada lisätietoa. Osoitteita olivat lastensuojelulaki, terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lapsen oikeudet sijaishuollossa sekä lasten oikeuksien sopimus lyhennettynä. Nuorilta saamani palaute valmiista työstä oli positiivista ja nuoret olivat tyytyväisiä heidän tekemiin valintoihinsa. Esitteen jokaiselle sivulle valikoitui kesäisiä kuvia, jotka mielestäni toivat positiivisen tunnelman.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Esitettä voisi mielestäni kehittää lisää. Esitettä joudutaan varmasti tulevaisuudessa muokkaamaan perhekodin sääntöjen ja lainsäädännön muuttuessa niin kuin jo esitteen tekovaiheessa huomattiin, joten esitteen sisältö tulee väistämättä muuttumaan ajan saatossa. Esitteeseen voisi myös mielestäni lisätä kohta, jossa perhekodilla jo kauemmin olleet nuoret antaisivat vinkkejä uudelle nuorelle, miten yksikön toimintatavoista tulee osa omaa viihtyisää arkea. Nuorten haastattelun voisikin toteuttaa esimerkiksi siinä vaiheessa, kun nuori on siirtymässä toiseen yksikköön tai sijoituksen päättyessä nuoren lähtiessä takaisin kotipaikkakunnalleen. Haastatteluun voisikin kehittää selkeän kysymysrungon, johon nuorella on helppo ja nopea vastata. Haastattelu tukisi omalta osaltaan merkittävästi nuoren osallisuutta. Lisäksi esitteeseen voisi lisätä lyhyen kuvauksen perhekodista, henkilökunnasta, tiloista ja harrastusmahdollisuuksista.

Aluksi opinnäytetyön aloittaminen tuntui vaikealta ja suunnittelemani aihe tuntui huonolta. Ohjaavien opettajien positiivinen suhtautuminen aiheeseen kuitenkin motivoi ja vahvisti ajatuksen siitä, että lasten oikeudet sijaishuollossa voisikin olla hyvä aihe tehdä opinnäytetyö. Keskustelut ohjaavien opettajien kanssa opinnäytetyön eri vaiheissa vahvisti kokemusta siitä, että keskittyminen on suunnattu olennaisiin asioihin ja sisältö pysyy oikeisiin aiheisiin rajattuna. Opinnäytetyö palveli omaa oppimistani ja ammatillista kasvua erittäin hyvin, koska lain tuntemus on erittäin tärkeää lastensuojelun parissa työskenneltäessä. Oli erityisen positiivista huomata, että tietämystä lastensuojelulaista on kertynyt työvuosien saatossa merkittävästi, mutta myös uutta oppi opinnäytetyötä tehdessäni. Teoriaosuuteen valitsin aiheita, jotka liittyvät vahvasti lastensuojeluun, kuten huostaanotto, sijaishuolto ja osallisuus. Itseäni on mietityttänyt huostaanoton seurauksena tapahtuva elämänmuutos ja opinnäytetyön kautta sain oivan tilaisuuden perehtyä myös aiheeseen kirjallisuuden kautta.

Nuorten kanssa työskentely ja ohjaus on tuttua työkokemuksen kautta, joten itsessään esitteen tekeminen nuorten kanssa ei tuntunut haastavalta. Oli kuitenkin positiivista huomata osallistuneiden nuorten innokkuus aiheen kerrottuani. Lisäksi toinen positiivinen huomio oli se, kuinka motivoituneita ja keskittyneitä nuo-

ret olivat lasten oikeuksien sopimukseen perehtyessään ja ajatuksiaan esittäessään. Kahden nuoren poisjäänti oli yllättävää ja ennakoimatonta, mutta kokemukseksi mukaan tilanteet saattavat muuttua sijaishuollossa työskennellessä usein nopeasti ja ennalta arvaamattomasti, kuten nytkin kävi. Se ei kuitenkaan vaikuttanut kovin merkittävästi esitteen lopputulokseen. Ainoastaan yhteinen tapaaminen lasten oikeuksien sopimuksen kolmesta vielä lisättävästä kohdasta ei samalla kokoonpanolla onnistunut, vaan se täytyi toteuttaa sillä kokoonpanolla, joka sillä hetkellä oli käytettävissä. Harmillista sikäli oli, ettei nuoret päässet käymään keskenään vuoropuhelua sisällöstä, joka olisi palvellut hyvin nuorten ryhmätyöskentelytaitojen kehittymistä.

Opinnäytetyön tekeminen yksin oli ajoittain haastavaa, mutta työn edetessä koko ajan palkitsevampaa. Kokemus onnistumisesta ruokki itseään ja teorian sekä esitteen valmistuminen motivoi jatkamaan ja pohtimaan tekstin sisältöjä erityisen kriittisesti. Sosionomin tutkinto mahdollistaa muun muassa esimiehenä toimimisen. Useissa keskusteluissa laitoksen johtajan kanssa nousi esiin suuri vastuu yksikön toiminnasta vastaamisessa. Esimiehenä työskentelevän sosionomin tulee olla itseohjautuva ja motivoitunut kehittämään omaa osaamistaan ja tietotaitoaan. Esimiehen tulee huolehtia myös henkilöstön ajan tasalla pitämisestä ja riittävästä koulutuksen järjestämisestä, jotta kaikilla olisi viimeisin tieto käytettävissään. Mielestäni ammatillista kasvua tuli opinnäytetyön loppumetreillä perhekodille tehdyn ohjaus- ja valvontakäynnin jälkeen. Lastensuojelun palveluita tarjoavan yksikön tulee olla ajan hermolla siitä, millaisia menettelytapoja yksiköissään käyttää. Ohjaus- ja valvontakäyntien merkitys on laitoksen toiminnan kannalta erittäin tärkeää, koska ne osaltaan pitävän huolen siitä, että lasten oikeudet ja osallisuus sijaishuollossa toteutuvat. Lisäksi sijaishuollon palveluita tuottava yksikkö saa arvokasta tietoa ja palautetta tuloksellisuudesta kuin myös kehittämistarpeista. Ohjaus ja valvontakäynneillä ei kuulla yksinomaan henkilökuntaa, vaan haastatellaan myös lapsia, jolloin lapsen osallisuus konkretisoituu. Keskusteluissa laitoksen esimiehen kanssa esiin nousi näkökulma siitä, kuinka tärkeää olisi saada jatkuvaa ohjausta aluehallintovirastojen taholta menettelytavoista eri tilanteissa ja ajantasaista ohjeistusta. Myös menettelytapojen muuttuessa olisi johtajan näkemyksen mukaan hyvä saada viesti myös nopeasti palveluita tarjoa-

viin yksiköihin, jotta muutokset voitaisiin tehdä ennakoivasti eikä jälkikäteen. Vastuu on kuitenkin viimekädessä laitoksen esimiehellä yksikössä tapahtuvista asioista ja hänen tehtävänä on tiedon hankinta sekä henkilöstön ajan tasalla pitäminen. Lastensuojelu on laaja kokonaisuus ja sitä täytyy mielestäni tarkastella monesta eri kulmasta. Lasten oikeudet ovat kaikilla samat riippumatta siitä onko lapsi sijaishuollossa. Aiheen rajaaminen tuottikin haasteita, mutta en nähnyt kuitenkaan mielekkäänä tai järkevänä käsitellä opinnäytetyön teoriaosuudessa pelkästään lasten oikeuksia lain näkökulmasta, vaikka esite itsessään aihetta osaltaan käsittelee. Lapsen tilanne huostaanoton hetkellä on lapselle ja perheelle tunteita herättävä ja erityisesti huostaanoton aiheuttama elämänmuutos on as-karruttanut itseäni.

Osallisuus on sijaishuollossa olevan lapsen arjessa mukana kaikkia päätöksiä tehtäessä ja nuoren tulevaisuutta suunniteltaessa. Aihe on niin merkittävä, että se mielestäni ansaitsi myös käsittelyn omana lukunaan. Esitteen teossa osallisuus näkyy nuorten osallistumisena esitteen tekoon ja suunnitteluun. Nuoret ovat saaneet vaikuttaa esitteen sisältöön ja heidän suunnitelmansa pohjalta on luotu esitteeseen lasten oikeuksien sopimuksen sisältö.

5.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkijan on otettava monia eettisiä kysymyksiä huomioon. Tiedon hankintaan ja julkistamiseen liittyvät tutkimuseettisten periaatteiden tunteminen ja niiden mukaan toimiminen on jokaisen tutkijan vastuulla. Tutkimusaiheen valitseminen on jo eettinen ratkaisu itsessään. On kysyttävä, kenen ehdoilla aihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Lähtökohtana tutkimukselle tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. Ihminen saa itse päättää haluaako osallistua tutkimukseen, jolla omalta osaltaan pyritään kunnioittamaan itsemääräämisoikeutta. Usein tutkimukseen suostuvalta henkilöltä edellytetään suostumus ja tutkimukseen osallistuvalla kerrotaan mitä tutkimuksen edetessä tulee tai saattaa tulla tapahtumaan. Tutkimukseen osallistuvan henkilön on kyettävä ymmärtämään informaatio. Tutkimukseen osallistuvalla odotetaan kykyä tehdä rationaalisia ja kypsiä arviointoja. Tiukasti noudatettuna odotus kypsästä päätöksenteosta sulkee ulkopuolelle esimerkiksi lapset. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 23,25.)

Lastensuojelussa lapselle tehtävät kaikenlaiset eri haastattelut toteuttavat lapsen oikeutta osallistua omalla tavallaan. Haastattelun onnistumiseksi lapsen ja aikuisen välillä on oltava luottamuksellinen side. Lapsen haastattelu tuottaa asian käsittelyn ja päätöksenteon kannalta tärkeää tietoa. Lapsen tapa ilmaista itseään tulee haastattelijalle tutuksi, jonka ansiosta virhetulkintojen mahdollisuus vähenee. (Hyvärinen & Pösö 2018, 73.) Esite on tehty ensisijaisesti nuorten käyttöön ja tavoitteena on nuorten tietämyksen lisääminen heidän oikeuksistaan. Esitteen teossa ei ole haastateltu nuorten omakohtaisia kokemuksia, vaan toivottu ainoastaan nuoren kertovan lasten oikeuksien sopimuksesta mielipiteensä heille tärkeistä kohdista, joita haluaisi jakaa muillekin nuorille. Pyysin nuoria pohtimaan valintoja myös siltä kantilta, mitä tietoa arvioisi muidenkin nuorten tarvitsevan. Esitteen tekoon osallistuneille nuorille on kerrottu ennen esitteen teon aloittamista, millaisesta työstä on kyse sekä millaista osallistumista se heiltä vaatisi. Lisäksi esitteen raakaversiosta kuin myös valmiista esitteestä on kysytty nuorten mielipide ja pyydetty mahdollisia parannusehdotuksia.

Mielestäni opinnäytetyön sisältö on luotettava. Lasten oikeuksien sopimus on yleisesti hyvin tiedossa ja esitteen sisällön oikeellisuus on helposti tarkastettavissa. Lasten oikeudet sijaishuollossa on kirjattu lakiin, joten siinäkin ei ole mielestäni virheellisen tiedon mahdollisuutta. Laitoksen säännöt ja käytänteet tarkastettiin ja päivitettiin yhdessä laitoksen johtajan kanssa ennen niiden lisäämistä esitteeseen. Sääntöjä muokattiin vielä juuri ennen esitteen valmistumista uudelleen Uudenmaan viranomaisten perhekodille tekemän ohjaus- ja valvontakäynnin jälkeen. Muutostarpeita tuli lasten puhelimen yöksi pois ottamiseen liittyen.

Perhekodilla oli aiemmin tapana ottaa nuorten puhelin toimistoon yöksi riittävän yöunen takaamiseksi yksikössä, jossa pääasiassa asuu nuorempia lapsia. Tarkastuskäynnin ohjeistus oli kuitenkin, että nuorten on hyvä oppia puhelimen hallittua käyttöä ja heillä tulisi saada pitää puhelin myös yöaikana. Ohjeistusta tuli menettelyyn, miten toimitaan silloin, kun nuori on väsynyt koulussa valvomisen seurauksena. Viranomaisten ohjeistus olikin, ettei puhelimen pois ottamisesta tarvitse tehdä erillistä rajoituspäätöstä, jos nuorelta otetaan puhelin yöksi pois väsymyksen vuoksi. Syy puhelimen pois ottamiselle tulee kuitenkin olla selkeä. Päivitin nämä muutokset esitteessä oleviin sääntöihin.

Lasten oikeuksien sopimus oman arvioni mukaan tuskin tulevat muuttumaan lähitulevaisuudessa. Perhekodin säännöt ja käytänteet saattavat kuitenkin ajan saatossa muovautua ja elää, kuten juuri esitettä tehdessäni jo tapahtuikin. Lisäksi lastensuojelulakiin on tulossa todennäköisesti muutoksia. Tämä tarkoittaa sitä, että koko henkilökunnan tulee silloin olla ajan hermolla ja päivittää esitettä tarvittaessa aikaan sopivaksi, jotta väärältä informaatiolta ja toimintatavoilta vältytään. Muokkaamista helpottaa esitteen sähköinen muoto ja sen helppo saatavuus jokaiselle työntekijälle. Esitteen suunnittelussa nuorten kanssa keskusteltiin siitä, millaisesta esitteestä olisi kyse ja minkälainen lopputuotos olisi. Nuoret saivat tehdä päätöksen osallistumisesta esitteen tekoon sen tiedon perusteella millainen työ olisi ja millaisia asioita heiltä odotettaisiin esitteen tekemisen eri vaiheissa.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista määrittelee 15§ vaitiolovelvollisuudesta seuraavaa. Sosiaalihuollon järjestäjä, tuottaja tai niiden palveluksessa oleva samoin kuin sosiaalihuollon luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävää. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun tehtävän hoitaminen päättyy. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.) Vaitiolovelvollisuudesta tulee huolehtia aina sosiaalialalla työskenneltäessä. Työssäni nuorten nimiä ei ole missään vaiheessa kirjattu asiakirjoihin tai kirjalliseen tuotokseen. Kirjallisessa tuotoksessa perhekodin esittelyssä on käytetty verkosta yrityksen kotisivuilta saatavaa julkista tietoa.

LÄHTEET

Bardy, M. Lastensuojelun ytimissä. 2013. Tampere: Juvenes Print- Suomen yliopistopaino oy.

Enroos, R. Heino, T & Pösö T. 2016. Huostaanotto- lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere

Fagerlund, M. Peltola, M. Kääriäinen, J. Ellonen, N & Sariola, H. 2013. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Viitattu 9.4.2019.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelun muuttamisesta. HE 237/2018

Hirsijärvi, S, Remes, P & Sajavaara, P. 2016. Tutki ja kirjoita. Porvoo. Bookwell Oy

Hyvärinen, S & Pösö, T. 2018. Lasten haastattelu lastensuojelussa. Keuruu. PS Kustannus.

livonen, E. 2017. Miten lapsen oikeudet toteutuvat suomessa? Viitattu 27.3.2019. <https://www.lapsenoikeudet.fi/blogi/miten-lapsen-oikeudet-toteutuvat-suomessa/>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta. 190/2019.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä. 817/2015.

Lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto. Viitattu 19.3.2019.
<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/>.

Lapsiasianvaltuutetun vuosikirja. Onko lapsilla oikeutta? Viitattu 7.4.2019.
http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2017/04/LA_vuosikirja_2017_.pdf

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/83.

Niilola, M. 2018. Apulaisoikeusasiamies jyrähtää laittomuuksista: vammaisia ja lastensuojelulapsia riisutetaan sekä lukitaan eristykseen, vanhuksia sidotaan laitoksissa. Viitattu 6.4.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10502061>

Oulujoen Perhekoti. Toiminta-ajatus. Viitattu 20.3.2019. http://www oulujoenperhekoti.fi/toiminta_ajatus.html

Reivinen, J & Vähäkylä, L. 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuoren hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus Oy

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. KvaliMOTV- Menetelmäopin tietovaranto [verkkójulkaisu] Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto ylläpitäjä ja tuottaja. Viitattu 19.3.2019. <https://www.fsd.uta.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>

Saarikko, A. 2018. Lastensuojelulain muutokset tuovat selkeyttä rajoitustoimien käyttöön ja lisäävät lasten kuulemista. Viitattu 8.4.2019. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lastensuojelulain-muutokset-tuovat-selkeytta-rajoitustoimien-kayttoon-ja-lisaavat-lasten-kuulemista.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Edita Publishing Oy. Helsinki

Sosiaali ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Lastensuojelun laatusuositus. Viitattu 27.4.2019. https://thl.fi/documents/647345/0/STM_2014_4_lastensuoj_laatusuos_web.pdf/0404c082-4917-471a-8293-5606b41536a7

Sudenlahti, J & Uusitalo, I. 2018. Tulevaisuuden lastensuojelu. Print Best OÜ, Viljandi. Suomen Psykologinen instituuttiyhdistys ry.

Sinkkonen, J. 2012. Lapsen puolesta. Painettu EU:ssa. WSOY

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2017. Viitattu 20.3.2019. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuolto. Viitattu 4.3.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen oikeudet sijaishuollossa. Viitattu 19.3.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa#Kirjallisuutta>

Toivonen, V. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Helsinki: Alma Talent.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki. WSOYpro Oy.

Vahingonkorvauslaki. 31.5.1974/412. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412#L2P1>

Vilkka, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki. Tammi

LIITTEET

Liite 1. Esite uudelle nuorelle

Liite 1.

HEI NUORI

- Törmälän yksikön säännöt

- Lapsen oikeudet sijaishuollossa

- YK:n lasten oikeuksien sopimuksen
10 tärkeää kohtaa

TÖRMÄLÄN SÄÄNNÖT

Niin kodissa kuin myös täällä laitoksessakin on sääntöjä:

Koulunkäynti: Koulussa ei voi olla sairaana. Sairaana saat levätä oman huoneesi rauhassa. Näin paranet nopeammin, eikä tauti tartu toisiin. Koulusta ei voi olla pois ilman syytä.

Herääminen: Aamulla noudetaan ylös sovitusti. Jos heräämisesi on hankalaa ja olet koulussa aamuisin väsynyt, mietitään yhdessä syitä väsymykseesi. Jos yöni jää liian lyhyeksi, voidaan kokeilla mm. aiempaa nukkumaanmenoaikaa. = Sinun on tärkeää nukkua riittävästi, jotta jaksat käydä koulua.

Väkivalta: Henkistä tai fyysistä väkivaltaa ei saa käyttää missään tilanteessa.

Omaisuudesta huolehtiminen: Ethän riko, hukkaa tai sotke tahallasi toisen nuoren tai laitoksen omaisuutta.

Päihteettömyys: Päihteiden käyttö on kielletty sekä myös tupakka ja muut nikotiini tuotteet.

Jos jostain syystä et ole noudattanut sovittuja sääntöjä on siitä jotain seurauksia.

Kuvausta seuraamuksista:

Keskustelut:

Omaohjaaja keskustelee kanssasi sovituista käytännöistä ja haasteista arjessa.

Toistuvat sääntöjen rikkomiset:

Ohjaajat käyvät illalla kanssasi kasvatuksellisia keskusteluja asiasta Keskusteluajan varaaminen illaksi:

Esim: Luvattoman koulupoissaolon jälkeen, on mahdollista, että vietät illan Törmälässä ja aikaa käytetään keskusteluihin ohjaajien kanssa tilanteesi selvittämiseksi.

Tiedottaminen sosiaalityöntekijällesi: Tarvittaessa keskustellaan myös sosiaalityöntekijäsi kanssa.

Väkivaltatilanteet:

Ohjaajien tehtävänä on pitää huolta kaikkien hyvinvoinnista ja fyysisestä koskemattomuudesta. Jos väkivaltatilanteita siitä huolimatta on syntynyt, arvioi henkilökunta tilanteen vakavuuden ja tekee tilanteen niin vaatiessa rikosilmoituksen. Laitoksen henkilöstöllä on useissa tapauksissa velvollisuus tehdä rikosilmoitus.

SIJAISHUOLLOSSA LAPSELLA ON USEITA OIKEUKSIA. TÄSSÄ NIISTÄ MUUTAMIA:

Sinulla on kaikki samat perusoikeudet kuin kaikilla Suomen kansalaisilla. Perusoikeuksien lisäksi sinulla on sijaishuollon aikana lastensuojelulakiin kirjattuja erityisiä oikeuksia.

Sinulle tulee kertoa ymmärrettävästi, miksi sinut on otettu huostaan ja mihin toimenpiteisiin tilanteessa on ryhdytty ja aiotaan ryhtyä. Sinulle on selvitettävä ne syyt ja perusteet, jotka ovat johtaneet sijoitukseen.

Asioistasi vastaavan sosiaalityöntekijäsi on huolehdittava siitä, että saat sijaishuollossa tietoa omasta tilanteestasi ja voit tavata sosiaalityöntekijäsi kahden kesken.

Sinulla on oikeus tavata läheisiä ihmisiä. Sosiaalitoimen sekä sijaishuoltoyksikön henkilökunnan on tuettava yhteydenpitoasi sinulle läheisiin ihmisiin. Perheesi taloudellinen tilanne ei saa olla esteenä tapaamiselle ja yhteydenpidolle. Tarvittaessa sijoituskunta tukee yhteydenpitoa taloudellisesti. Usein yhteydenpitoon liittyvissä kustannuksissa perhekoti huolehtii siitä, että sinulla on puhelin ja liittymä. Lisäksi perhekoti maksaa matkasi kotiin. Tarvittaessa varmista asia omaohjaajaltasi.

Sinulla on oikeus hellyyteen, huolenpitoon ja ymmärrykseen. Sinulle kuuluu virikkeitä antava ympäristö ja taipumuksiasi sekä toivomuksia vastaava koulutus.

Kukaan ei saa käyttää sinua kohtaan minkäänlaista ruumiillista tai henkistä väkivaltaa. Kerrothan asiasta aikuisille, jos näin tapahtuu.

Sinulle maksetaan kahden viikon välein käyttövaroja. Niitä maksetaan iästä ja kasvuympäristöstä riippuen. Sinulla on oikeus itse päättää henkilökohtaiseen käyttöön saamistasi käyttövaroista ja opetella itsenäistä rahan käyttöä. Alle 15 -vuotiaana saat yksilölliseen tarpeeseesi tarvittavan summan. Kun täytät 15 vuotta, saat summan, joka vastaa kolmasosaa kulloinkin voimassa olevasta elatustuen määrästä.

Olet oikeutettu saamaan sijoituskunnasta hoidon ja huollon kannalta tarvittavat palvelut ja tukitoimet. Sijoituskunta järjestää palveluja yhteistyössä sijoittajakunnan kanssa. Tällaisia palveluja ovat terveydenhuollon palvelut, erikoissairaanhoidon palvelut, koulupalvelut sekä muut tarvitsemasi palvelut.

Kunnan on lisäksi huolehdittava, että opintojasi ja harrastuksiasi tuetaan tarvittaessa taloudellisesti ja että taloudellinen tilanne ei ole esteenä näiden jatkumiselle sijaishuollon aikana. Tässäkin tapauksessa perhekoti usein maksaa harrastuksesi. Asia kannattaa tarvittaessa varmistaa omaohjaajaltasi.

TIESITKÖ NÄITÄ LASTEN OIKEUKSIA?

Oulujoen perhekodin kolme nuorta on valinnut heille 10 tärkeintä artiklaa YK:n lastenoikeuksien sopimuksesta, jotka he toivoisivat sinunkin tietävän.

Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempensa ulkonäön, alkuperän, mielipiteiden tai muiden ominaisuuksien vuoksi.

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiansa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.

Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Vammaisen lapsen erityistarpeet tulee huomioida ja hänen tulee saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä.

Lasta on suojeltava kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.

Lasta on suojeltava kaikelta hyväksikäytöltä.

Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rankaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vapauden riistoa saa käyttää vasta viimeisenä keinona ja tällöin lasta on kohdeltava inhimillisesti ja hänen ikänsä huomioiden.

Lakia rikkonutta tai siitä epäiltyä lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioon ottaen.

Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.

Lisätietoa lasten oikeuksista löytyy verkosta useista osoitteista:

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos:

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa>

Lastensuojelulaki:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#V2>

Lasten oikeuksien sopimus lyhennettynä:

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>

